

STILSKA FUNKCIJA SLOVENSKOGA I
HRVATSKOKAJKAVSKOGA JEZIKA U HRVATSKOJ
KNJIŽEVNOSTI

Referat izhaja iz že narejene analize določenih predstav, ki jih imajo Hrvati o Slovencih, in poskuša določiti stilno funkcijo slovenščine v hrvaški književnosti v kontrastu s stilno funkcijo hrvaških narečij, predvsem kajkavskega. Problematizira (delno tudi izpodbija) tezo o rabi samo slovenščine v komične namene in poudarja ravno rabo kajkavskega jezika/narečja kot idioma smešnega (pri slikanju značaja, situacij). Primeren predložek za razlago je bila med drugim *Hist(ole)rijada* avtorjev T. Mujičića, B. Senkerja in N. Škraba.

The article is based on a prior analysis of certain Croatian notions of Slovenes and attempts at defining the stylistic function played by the Slovene language in Croatian literature as opposed to the stylistic function of Croatian dialects, the Kajkavian dialect in particular. The article, furthermore, challenges and partly refutes the thesis about the usage of Slovene for comic purposes only and emphasises the usage of the Kajkavian language/dialect as the comic language applied in the portrayal of a character or situation. The explanation is based on examples taken from several works, such as *Hist(ole)rijada* by Mujičić, Senker and Škrabe.

1 U studiji J. Pogačnika *Slovenski fenotip u hrvatskoj književnosti* želi se zacrtati kakav su *imago* o Slovencima i slovenstvu stvorili Hrvati. Ne ulazeći detaljnije u analizu dokumenata koji zarana, iz hrvatske vizure, svjedoče o nedostatku darežljivosti, narodnosti i vještine u ilirskom govoru u Slovenaca, kao pojedinost vrijedi spomenuti da se teza o iskvarenom ilirskom jeziku, koji kao da je toliko germanski («teutski») da se na slavenski put ne može povratiti, odnosila i na Hrvate kajkavce (Pogačnik 1990: 156–158). Preuzimaju se nekritički tvrdnje o Slovincu kao liku prevarena muža u Frankopanovu prijevodu Molierova *Georgea Dandina*, jer da on govori slovenski, iako je riječ o teško razlučivim razlikama među kajkavskim narječjima, pa taj stereotip treba i stoga uzeti s oprezom, kao i onaj o lakim ženama, s obje strane granice (stereotipovi o susjedima kao da su projekcija nas samih, naših slabosti).

Pogačnik o Slovencima kao ljudima »s nedostatkom narodnosti i nedostatkom umijeća govorenja svoga materinjeg jezika« govori i povodom Šenoina *Karanfila s pjesnikova groba*, djelu koje upravo »u hrvatskim očima ustaljenu sliku Slovenaca želi prevladati« (Pogačnik 1990: 162) da bi našao sličan stereotip, upravo u funkciji smiješnoga, naišavši na slovenski jezik u hrvatskom prijevodu *Oklopnoga bataljuna* J. Škvoreckog:

Smiješnost se slovačkog vodnika utemeljuje u njegovoj jezičnoj različitosti koja se ne uklapa u prevladavajući sistem. Jezično distingviranje njega izdvaja i dovodi u komične odnose prema drugima, što znači da je *vis comica* u suvremenom prijevodu funkcionalno istovjetna modelu kakav je bio ostvaren u Frankonovu *Jernetu bogatom*. (Pogačnik 1990: 164.)

Ne zadržavajući se na pitanju recepcije Cankara u hrvatskoj kazališnoj kritici, povodom izvođenja njegove drame *Sluge* u Zagrebu, koncentrirat ćemo se na *Hist(ole)rijadu* T. Mujičića, B. Senkera i N. Škrabe, u kojoj Pogačnik vidi ne samo jezičnu funkciju smiješnoga nego, izdvojivši lik Slovenca, čiji je govor ideologiziran, o njemu govori kao o »reprezentantu najnakaradnijega oblika političke ideologizacije života«, no ne samo u komediji nego i u očima Hrvata, od Križanićeva i Šenoina do danas (Pogačnik 1990: 168).

Iako se ne može reći da je riječ o autoru analize koji ne bi dobro poznao hrvatsku jezičnu situaciju, čudi zaključak prema kojemu se samo slovenski vidi »u funkciji komike«, a hrvatski dijalekti nisu u tom smislu korišteni, »da funkcija takvih mogućnosti nije dodirnula razinu smiješnoga« (Pogačnik 1990: 174).

2 Pri pokušaju da sklisku temu poredbene imagologije (o predodžbama koje Hrvati imaju o Slovencima), prebacimo na teren stilistike susrest ćemo se s nekoliko problema.

Bavit ćemo se stilistikom dvaju vrlo srodnih jezika, među kojima je od 10. stoljeća »glavna ločevalna sila« bila »meja med ogrskim kraljevstvom in nemškim cesarstvom« (Toporišič 1992: 286), odnosno kojima smo se, u zajedničkim južnoslavenskim državama, svatko na svoj način, borili za svoju individualnost, nacionalnu slobodu, pa i, kako se danas često neoprezno kaže, vlastiti kulturni identitet.

Kako se u raspravu uvodi hrvatski kajkavski dijalekt, njegov odnos prema hrvatskom jeziku, stilistička će interpretacija morati također biti specifična. Ako je stilistika »veda, ki raziskuje stilna sredstva bodisi jezika (stilistika jezika) bodisi stilne značilnosti besedil, razlaga njihovo iz besedila izhajajoče doživljajno vrednost (stilistika besedila)« (Toporišič 1992: 311) uviđamo da bismo za našu temu definiciju stilistike morali unekoliko proširiti te govoriti o svojevrsnoj stilistici srodnih jezika i idioma, odnosno stilistici jezika u kontaktu (nazovimo je, radno, slavenska poredbena stilistika).

3 Shvatimo li zadatak interpretatora da preko jezičnoga detalja, koji stilistika najčešće naziva stilemom, prodre do središta djela, do njegova duhovnoga etimona, do duha autora, do njegove ideologije, kako bi otkrio umjetničku strukturu djela idući od središta k periferiji i obratno (Živković 1992: 814–816), stilističko tumačenje može se razumjeti kao osobita vrsta imanentne kritike, za koju društveno-povijesne okolnosti »jezične proizvodnje« nisu presudne. Obratno, stilistika jezika u kontaktu morala bi najprije utvrditi statuse pojedinih jezika određenih društvenih slojeva, pri čemu će npr. njemački jezik u hrvatskom (vjerujem i slovenskom) društvu pojaviti kao jezik građanskoga sloja, a jezik narječja kao jezik slugu. Integrativni, po definiciji stilski neutralan nacionalan jezik, ako se razvijao pod političkim pritiscima, kao slovenski i hrvatski ili ako je služio kao zajednički za više nacija i sociokulturnih sredina, kao hrvatski jezik, također će, u raznim razdobljima svoga razvoja, »opsluživati« različite slojeve društva. Najčešće će književni jezik služiti obrazovanijim slojevima, pa će se i pisci u novijoj i suvremenoj književnosti najčešće služiti njime, kao dominantnim tipom jezika svoje književnosti. Ostale jezike, zajedničke, susjedne ili prestižne, povlaštene kao i dijalekte, razumjet ćemo kao stilski markirane jezike. Ako se složimo da se »estetika racionalnost« može definirati kao svijest o medijalnosti (a književnosti je, naravno, medij jezik), onda je i za suvremena proučavatelja književnosti »spoznaja unutrašnje strukturiranosti«, smještena između strukture djela i strukture iskustva, »apsolutno središte«, mjesto na kojem medij »dolazi do samoga sebe i na kojemu se njegove mogućnosti dovode do krajnosti« (Stierle 2001: 30).

4 Osobito se važnom temom nameće, u sklopu tako šire shvaćene interkulturene stilistike, starije razdoblje književnosti, stilistike tekstova predstandardizacijskoga doba, kada je teško razumjeti koji je jezik za određeno društvo ili pojedine slojeve uobičajen jezik a koji se razumije kao drugi ili strani jezik, kada su granice između svojega i tuđega nedovoljno diferencirane. Najveća se pogreška u stilističkim tumačenjima tekstova starijih razdoblja može učiniti, ako se aplicira današnje stanje. Unutar hrvatske stilističke škole, svojedobno vrlo raširene i poznate i izvan granica Hrvatske, stilistikom tekstova starijih razdoblja najuspješnije su se bavili Eduard Hercigonja i Josip Vončina. Da bi se razumjela funkcija slovenskoga dijelakta u svrhu iskazivanja komičnoga efekta već u Frankopanovu prijevodu Molierova *Georgea Dandina*, mora se utvrditi koji je od upotrebljivanih jezika autor prijevoda shvaćao »stilski ravnom«, a koji stilski obilježenom. Vončina pretpostavlja da je riječ o čakavštini, a da je »u komične svrhe gomilao elemente« hrvatske i slovenske kajkavštine; »odlučno je što se služi idiomom koji nikada nikomu nije bio standardan« (Vončina 1995: 34). Otuda ideja, kako je već utvrdio T. Matić, da prevareni suprug govori slovenski, dok je uloga ljubavnika i zavodnika pripala hrvatskom plemiću. Međutim, iz toga bi preuzetno bilo tvrditi da su u

predodžbi Hrvata Slovenci smiješni, prevareni muževi, nego da je to slovensko narječje poslužilo ocrtavanju lika kojega je trebalo prikazati smiješnim.

5 Suvremeni »prevoditelj« njemačkoga jezika u pfalški dijalekt, Walter Sauer misli da je književni jezik zapravo naš drugi jezik. I nastavlja:

Naše narječje nam bodo, po tradiciji, iz glave na silo pregnali v šoli. Mene je bilo v šoli celo sram in se pogosto nisem prijavil k besedi, saj do določenega leta nisem znal dovolj dobro govoriti nemščino. Medtem sem se je zelo dobro naučil, a če želim biti res sproščen, se še danes vračam v pfalški dialekt. Narječje je jezikovna oblika, ki jo nasploh sprejmejo kot manj vredno – ne le v šoli, marveč tudi sicer. Če se emancipirani uporabnik lokalnega narječja obrača na ljudi, se mu bodo ti najpogosteje smejali. Z narječjem danes večina ljudi noče imeti nič skupnega. (Gogala 2001: 11.)

Kao što vidimo i za suvremenu je njemačku kulturu odnos narječja i književnoga, standardnoga jezika, sličan upotrebama koje često nalazimo pri stilskoj upotrebi hrvatskokajkavskoga u komične svrhe. Hrvatska književnost, inače i danas dijelom pisana na čakavskom i kajkavskom jeziku, davno je već otkrila komični potencijal odnosa književnoga jezika sa dijalektima. Hrvatska se stilistika tekstova iz novije i suvremene književnosti, još nije dovoljno posvetila tom problemu. Pišući svojedobno o tome, istraživao sam »standardizirane kajkavizme«, riječi koje danas ne osjećamo da su iz hrvatskokajkavskoga (npr. *figa*, u značenju držati komu fige, *kip*, *kapara*, *kapa*, *kukac*, *kazalište*, *prsluk*, *tjedan*, *žohar*) te nemaju posebnu stilsku funkciju, neke su češće u hrvatskom govorenu jeziku, ali ih uglavnom razumijemo kao standardnojezične izraze). Drugačije je s onim riječima koje nalazimo interpolirane u rečenicu, njihovu stilsku vrijednost opažamo tek pozornim čitanjem (obično izražavaju neki izraz određenoga kraja ili se odnosi na lik koji govori tim dijalektom: *ženska stegna*, *bljuvati u grabi*, *bljutav*, *krastava sukrvica*, *gnojave rane*, *pljesniv*, *štale*, *hlačnjak*, sve primjeri iz Krležina *Povratka Filipa Latinovića*, koje inače imaju svoj frekventniji adekvat u suvremenom hrvatskom književnom jeziku). Za našu temu dakako najzanimljiviji su oni dijelovi teksta koji se koriste dijalektom u dijalogima, monolozima, rijetko kao jezik pripovjedača, da bi se ostvarili stilski efekti naročite kvalitete: ostvarivanje lokalnoga kolorita, prikaz mentalnih osobitosti nekih likova, prikaz njihova života, nenametljivo ostvareni kontrasti (odnos Filip – Joža Podravec, plemenita gospoda – Jaga u spomenutom romanu), itd. (Kovač 1973: 17).

Najinteresantnije je o tom problemu kod nas pisao Stjepko Težak, o jeziku Slavka Kolara. Stjepko Težak govori o kajkavizmima koji pomažu »da se ostvari mjesna obojenost pripovijedanja«, kao što su termini za odjevne predmete (rubaca, škrljak), za različite kućne i osobne upotrebne predmete (kupica, lampaš, štrajtoflin), pojmovi za označavanje srodstva i svojte (grunt, fiškal), itd. Zanimljivo je zapažanje Kolarova postupka usporednog navođenja književne riječi pored dijalektalizma:

...ali da ima i urlaba ili odsustva.

Zašto gospoda da tako dobro živu, dok se muž-seljak muči bez ikakve koristi.

Težak navodi da S. Kolar ima osjećaj mjere, da ne pretjeruje, premda će se usporednih uporaba naći i iz želje za promjenom, ali najčešće uvjetovano, kakvim jačim razlogom:

Jednom je to odraz prodiranja riječi iz književnog jezika ili susjednih dijalekata (da se na kajkavskom 'sejmu' može čuti i nekajkavski 'vašar' ili 'pazar', to nije čudno), a drugi put je uspjeti piščev izbor koji se uz smislenu preciznost odlikuje i emocionalnom obojenošću ili kakvom tananom psihološkom nijansom. (Težak 1973/1974: 104.)

S druge strane neke kajkavizme Kolar upotrebljava i zato što nemaju adekvatne zamjene u književnom jeziku jer bi »prijevod« morao biti deskriptivan (npr. *gelender*, debela prečka na ogradi za koju se veže stoka po sajmovima), pa bi se uz mjesnu boju, remetio i ritam rečenice. Najsretnijim stilističkim izborom Težak prihvaća kajkavizme koji pridonose kajkavskom koloritu, a ujedno imaju i druge stilske funkcije. Izdvojimo jedan primjer i tumačenje:

Nisu još pravi civili. Bar ono prvih nekoliko dana ili dok se šajkača ne otrca i ne zamijeni kakvim škrljakom.

»Suprotstavljen šajkači«, objašnjava Težak, »šešir ne bi izazvao onaj dojam koji izaziva škrljak. Šešir je gospodski uljez i značio bi novu promjenu u životu vojnika – povratnika. Međutim, nakon nekog vremena u kojemu se bivši vojnik među svojim suseljanim samodopadno ističe vojničkom šajkačom kao znakom svoje pripadnosti velikom svijetu, sve se pomalo vraća u staru kolotečinu, svjetski se čovjek izjednačuje sa sredinom kojoj i pripada, a sve to najbolje simbolizira kakav stari, otrcani škrljak, tako različit i od šajkače i od modernog šešira.« (Težak 1973/1974: 107.)

Ne ulazeći detaljnije u sve pojedinosti analize, primjere i tumačenja, možemo još istaknuti Težakov zaključak da Kolar upotrebljava kajkavizme »radi postizanja lokalnoga kolorita«, ali da se mogu naći i drugi stilske učinci te da su »svi kajkavizmi stilske funkcionalni, a mnogi pokazuju visok stupanj ekspresivnosti« (Težak 1973/1974: 109).

6 Kao što je razvidno, riječ je o kombinaciji dijakronijske stilistike, komparativne stilistike i stilistike dijalekatske, objedinjene novom terminološkom inačicom – interkulturalna stilistika. Kako je moderna stilistika zapravo *ars inveniendi* (umijeće iznalaženja) izražajnih sredstava i stilističkih postupaka i individualnom stilu (Pranjić 1983: 273–300, 255), svako se pojedinačno djelo javlja kao zaseban slučaj.

Hist(o/e)rijada trojice autora (Mujčić, Senker, Škrabe), kao i druga njihova djela, jezično je i stilski vrlo raznovrsno, kako i priliči dijaloizima ljudi sa sjevernojadranskoga otoka (koji teži za sjedinjenjem s maticom zemljom). Tema je

poznati hrvatski oportunist, koji najbolje ilustrira intertekstualno naslonjen na Krležu monolog Jambreka Gumbeka:

Je, deca, ja vam imam brata dvojčeka. Isto smo kak dva jajčeka. Mene su, dok sem mali bil, zvali Jambreka, a njega su zvali Gumbek. A kak nas nisu mogli lahko prepoznati onda su obadva zvali Jambreka Gumbek. Mene su zvali Levi, kaj sem bil levak, a njega su zvali Desni, kaj je on bil dešnjak. Ja sem bil levi a on desni ministrant. Meni je vučitel davali leve, zabranjene knjige vu črlenim koricama, a njemu su velečasni davali one desne, preporučene knjige v črnim. Potlem je tatek Boltek mene ostavil na gruntu, a njega je dal v semenište za popa. (Mujičić – Seneker – Škrabe 1995: 351.)

Slovenski pak govori Lojze Brizgavec, kako ga imagološka interpretacija tumači, »kao reprezentant najradikalnijeg oblika političke ideologizacije života«, dakle opet kao smiješan lik, premda se meni čini i poduzetan i nazdravičarski simpatičan, a njegove se replike mogu čitati (glumiti) i ironijski. Slovenskim jezikom, u hrvatskoj komediji, postiže se zapravo otklon od stvarnih značenja izgovorenih fraza:

Za vse to, za vso to imetje in prosperiteto največje zasluge pripadaju delovnim ljudem in ljudskim množicam najnega otoka, ker su oni v nesebični borbi svojimi rokami, prinesli svobodo in spremenili razredne aliti klasne odnose. Tovariši in tovarišice, tisti otok je u kmičnem obdobju neljudskih režimov bil nadaleč znan po dve žejenih krvi buržujskih družinah katere so iskorišćevale delavni razred in so mu, ker so sredstva za proizvodnju imele v svojih rokah, ugrabljale profit aliti zvišek kakovotnosti. (Mujičić – Seneker – Škrabe 1995: 366–367.)

Kratko tumačenje vjerujem da će nas uvjeriti kako se ne radi ovdje o tome da su Slovenci bili, u očima Hrvata, zadrti birokrati, nego da je sa stilskom upotrebom slovenskoga jezika postignuta dobrodošla ironija (kojom se na posredan način izražava stav pisaca), sve ako je i sam lik njome pogođen (stilistički postupak kao svrhovita intenzifikacija svojstva jezika drugim jezikom, što donosi dodatnu, ovdje ironičnu obavijesnost, kako bi rekao K. Pranjić).

7 Zaključno, u više smo primjera ukazivali da se dijalekt/drugi jezik u hrvatskoj književnosti koristio u slične, stilističke svrhe, a iz toga izvoditi sugestije o trajnim predrasudama koje Hrvati imaju o Slovencima, kada je riječ o uporabi slovenskoga, čini nam se preuzetnim. Stilističko tumačenje lako dokazuje da se slovenski upotrebljava u sličnim, ako ne i povoljnijem odnosu kao kajkavski ili npr. srpski jezik. Navedeni fragmenti dijelovi su dijaloških cjelina u kojima se, u raznim stilskim funkcijama, pojavljuje više jezika/idioma, od domaćega čakavskoga do srpskoga i ruskoga. Svi oni, zapravo, na svoj način unose dimenziju komičnoga (osim možda čakavštine koja kao da reprezentira povijesno-tragične ženske likove), pa je izdvajanje slovenskoga iz toga dijaloškoga konteksta tendenciozno. Hrvatski kajkavski, na društvenoj ljestvici najniži, okrenut je ismijavanju hrvatskoga lijevo-desnoga političkoga relativizma, srpski predstavlja okrutnoga okupatora, npr.

»Imate ceo dan i noć da mi javite gde je taj lufter, il ću morat da uzmem taoce, pa ih uslikam uz tarabu i lepo jednog po jednog streljam. A vi znate kolka je to za mene sekiracija.« (Mujičić – Seneker – Škrabe 1995: 350), dok će ironiziranje, pretjerivanje protokolarnim frazama, biti spretno markirano ruskim: »Adjebi po protokolju! Raspašuj po alkoholju! Nazdarovje, tovariši i družja!« (Mujičić – Seneker – Škrabe 1995: 367). Naravno, u tom polupijanom slovensko-ruskom »ideološkom« dijalogu, da se upravo ne radi o zatucanim birokratima, ukazuju didaskalije, koje govore o natakanju i ispijanju čaša.

Opširnije istraživanje koje bi dalo tipologiju stilskih funkcija dijalekta/drugoga jezika u hrvatskoj književnosti, vjerujem, slovenskom bi jeziku, kao i Slovincima, pribavilo povoljniju sliku nego što je oni imaju gledajući na sebe drugim očima (očima Drugoga), konkretno iz perspektive Hrvata i/ili iz fokusa hrvatske kulture. U razumijevanju, razotkrivanju sebe preko drugoga, dragocjena je mogućnost distancirana, samokritičkoga odnosa prema svojemu.

Literatura

- Tahir MUJIČIĆ – Boris SENKER – Nino ŠKRABE, 1995: *3JADA*. Zagreb: Naklada MD.
- Zvonko KOVAČ, 1973a: Kajkavizmi. *Omladinski tjednik* 182–183. 19.
- – 1973b: U književnom djelu (Povratak Filipa Latinovicza M. Krleže). *Omladinski tjednik* 184. 21.
- Jože POGAČNIK, 1990: Slovenski fenotip u hrvatskoj književnosti. *Jugoslavističke teme*. Vinkovci: KIC Privlačica. 153–176.
- Jože TOPORIŠIĆ, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Viljem GOGALA, 2001: Walter Sauer, prevajalec v pfalšćino. *Delo (Književni listi)* 14. 11. 2001. 11.
- Karlheinz STIERLE, 2001: Pažnja i književna kompetencija. *Zarez* III/51. 30.
- Stjepko TEŽAK, 1973/1974: Kajkavizmi u pripovijetkama Slavka Kolara. *Jezik* XXI. 101–109.
- Josip VONČINA (ur.), 1995: *Fran Krsto Frankopan, Djela – Predgovor*. Zagreb: Matica hrvatska. 13–57.
- Dragiša ŽIVKOVIĆ (ur.), 1992: *Rečnik književnih termina*. Beograd: Nolit.

STILNA FUNKCIJA SLOVENSKEGA IN HRVAŠKEGA KAJKAVSKEGA JEZIKA V HRVAŠKI KNJIŽEVNOSTI

POVZETEK

Če razumemo nalogo interpretatorja, da preko jezikovnega detajla, ki ga stilistika najpogosteje imenuje stilem, prođe do središća dela, do njegovoga duhovnoga etimona, do duha avtorja, do njegove ideologije, da bi odkril umetniško stukturu dela z gibanjem od središća k periferiji in obratno, je stilistično razlago mogoče razumeti kot posebno vrsto imanentne kritike, za katero družbeno-zgodovinske okoliščine »jezikovne proizvodnje« niso odločilne. Nasprotno bi stilistika jezika v kontaktu morala najprej določiti status posameznih jezika določenih družbenih slojev, pri

čemer se je, na primer nemški jezik v hrvaški (verjamem, da tudi v slovenski) družbi pojavljal kot jezik meščanskega sloja, jezik narečja pa kot jezik podrejenih.

Ker se je integrativni, glede na definicijo tudi stilno nevtralni nacionalni knjižni jezik razvijal pod političnimi pritiski – kot slovenski in hrvaški – oziroma ker je služil tudi kot skupni za več narodov – kakor hrvaški jezik – bo prav zato v različnih obdobjih svojega razvoja na voljo različnim družbenim slojem.

Najpogosteje bo knjižni jezik uporabljal sloj izobražencev, zaradi česar ga bodo najpogosteje uporabljali tudi pisci novejše in sodobne književnosti kot dominanten tip jezika svoje književnosti. Preostale jezike, »skupne«, sosednje ali prestižne, privilegirane, kakor tudi dialekte, bomo razumeli kot stilno zaznamovane jezike.

Kot posebej pomembna tema se tako v sklopu širše razumljene »interkulturene stilistike« kaže obdobje starejše književnosti, stilistika tekstov predstandardizacijskega obdobja, ko je težko določiti, kateri jezik je uporabljal določeni sloj, ko so meje svojega in tujega premalo diferencirane. Pri proučevanju tekstov starejših obdobj se lahko največja napaka naredi, če apliciramo današnjo situacijo.

Kakor je razvidno v razpravi, je tudi za sodobno nemško kulturo odnos narečja in knjižnega, standardnega jezika enak uporabi, ki jo pogosto najdemo pri stilni uporabi hrvaške kajkavščine za komične namene. Hrvaška književnost, še danes deloma pisana v čakavskem in kajkavskem jeziku, je že davno odkrila komični potencial (in druge) soodnosa knjižnega jezika in narečij. Hrvaška stilistika tekstov novejše in sodobne književnosti pa se še ni dovolj posvetila temu problemu. Ko sem svojčas pisal o tem, sem raziskoval tako imenovane »standardizirane kajkavizme«, besede, ki jih danes ne občutimo več, kot da so iz hrvaškokajkavskega idioma, npr. *figa* v pomenu nekomu držati fige, *kip*, *kapara* (ara), *kapa*, *kukac* (insekt), *kazalište* (gledališče), *prsluk* (telovnik), *tjedan* (teden), *žohar* (voluhar) in nimajo posebne stilne funkcije, nekatere so pogostejše v hrvaškem govorjenem jeziku, vendar jih v glavnem sprejemamo kot knjižne izraze. Drugače pa je s tistimi besedami, ki jih najdemo interpolirane v poved, njihovo stilno vrednost opazimo šele z natančnim branjem. Navadno prinašajo izraz določenega kraja ali pa se le-ta nanaša na lik, ki govori to narečje: *ženska stegna*, *bljuvati u grabi* (bruhati v jami), *bljutav* (neužiten), *krastava sukrvica* (umazana sokrvica), *gnojave rane* (gnojne rane), *plesnjiv* (plesniv) *štale* (hlevi), *hlačnjak* (pas), vsi primeri so iz Krleževega romana *Vrnitev Filipa Latinovića*, ki imajo sicer svoj bolj frekventen ustreznik v sodobnem hrvaškem knjižnem jeziku. Seveda so za našo temo daleč najbolj zanimivi deli teksta, ki uporabljajo dialekt v dialogih, monologih, redkeje kot jezik pripovedovalca, da bi se uresničili stilni efekti posebne kakovosti: uresničenje lokalnega kolorita, prikaz mentalnih značilnosti nekih likov, prikaz njihovega življenja, nevsiljivo uresničeni kontrasti (odnos Filip – Joža Podravec, plemenita gospoda – Jaga v omenjenem romanu) in tako naprej. Najbolj zanimivo je o tem problemu pisal Stjepko Težak, ko je analiziral jezik Slavka Kolarja.

Kot se kaže, gre za kombinacijo diahrone, komparativne stilistike in narečne stilistike, združene pod novo terminološko inačico – interkulturalna stilistika. Ker je moderna stilistika pravzaprav *ars inveiendi* (umetnost iznajdbe) izraznih sredstev in stilističnih postopkov v individualnem stilu se vsako posamezno delo kaže kot poseben primer.

*Hist(o)e*rijada treh avtorjev (Mujčić, Senker, Škrabe) kot sicer tudi druga njihova dela, je jezikovno in stilno zelo raznovrstna, kot ustreza dialogom ljudi s severnojadranskega otoka (ki hrepeni po zedinjenju z matično državo). Tema je znan hrvaški oportunitizem, ki najbolje ilustrira intertekstualen, na Krležo oprt dialog Jambreka Gumbeka.

Slovensko pač govori Lojze Brizgavec, ki ga imagološka interpretacija vidi »kot reprezentanta najbolj radikalne oblike politične ideologizacije življenja«, torej spet kot smešen lik, čeprav se meni zdi tako podjeten kot simpatičen ljubitelj nazdravljanja, njegove replike pa lahko beremo (igramo) tudi ironično. S slovenskim jezikom v hrvaški komediji se doseže pravzaprav odklon od resničnega pomena izgovorjenih fraz.

Verjamem, da vas je kratka razlaga prepričala, da tukaj ne gre za to, da so bili Slovenci v očeh Hrvatov zadržani birokrati, marveč da je s stilno uporabo slovenskega jezika dosežena ironija, kljub

temu da to prizadeva tudi lik sam (stilistični postopek kot namenska intenzifikacija lastnosti jezika, kar prinaša dodatno, v tem primeru ironično obvestilnost).

THE STYLISTIC FUNCTION OF THE SLOVENE AND CROATIAN KAJKAVIAN LANGUAGES IN CROATIAN LITERATURE

SUMMARY

If the role of the interpreter is to penetrate, through the language detail often referred to by stylistics as the *styleme*, into the essence of a work, its spiritual etymon, the spirit of its author and his ideology in the attempt to reveal the artistic structure of a work from the periphery to the centre and vice versa, the stylistic explanation may be perceived as a special type of the immanent critique which is not subject to the social and historical circumstances of a particular language production. On the contrary, the stylistics of languages in contact should first define the status of individual languages of certain social strata, revealing that, for example, Croatian society (and, in my belief, Slovene society also) saw the German language as the language of the bourgeoisie and dialect as the language of inferior subjects.

With the integrative national standard language, which by definition is neutral in style, developing under political pressure in both the Slovene and Croatian cases, and with its functioning as a language common to several nations in the Croatian case, such a language will, at various stages of its development, be used by various social strata.

The standard language is most frequently used by educated people, thus the writers of modern literature use it as the dominant linguistic variety in their works. Other languages, such as common, neighbouring, prestigious and privileged languages, as well as dialects, function as stylistically marked languages in literary works.

The old-literature period, together with the stylistics of texts pertaining to the pre-standardisation period, when it was difficult to determine which language was used by certain social strata as the distinctions between native and foreign were not rightfully applied, can be seen as a topic of particular importance in »intercultural stylistics«. An application of the present situation to the study of older texts may lead to serious mistakes.

The article clearly shows that the stylistic usage of the Kajkavian linguistic variety for comic purposes may be compared to the relationship between dialect and the standard language in modern German culture. Croatian literature, which, even at present, is partly written in the Čakavian or Kajkavian language, long ago discovered the comic (and other) potential of the relationship between the standard language and dialects. The Croatian stylistics of the texts found in modern literature has not paid the necessary attention to this topic. In one of the author's previous publications on the subject, research was conducted on the so-called standardised kajkavisms, i.e. expressions which are no longer perceived as part of the Kajkavian linguistic variety, such as *figa* ('a fig'), *kip* ('a statue'), *kapara* ('a deposit'), *kapa* ('a cap'), *kukac* ('an insect'), *kazalište* ('a theatre'), *prsluk* ('a waistcoat'), *tjedan* ('a week'), *žohar* ('a vole'), and are therefore stylistically unmarked. Although some of these expressions are more often found in the Croatian spoken language, they are mainly perceived as standard expressions. On the other hand, there are expressions whose stylistic value is only revealed through precise reading. These expressions are typically local or are closely linked to a literary character speaking that dialect, as may be inferred from expressions such as *ženska stegna* ('a woman's thighs'), *bljuvati u grabi* ('to vomit in a cave'), *bljutav* ('inedible'), *krastava sukrvica* ('dirty matter'), *gnojave rane* ('festering wounds'), *plesnjiv* ('mouldy'), *štale* ('stables') and *hlačnjak* ('a belt'), all taken from Krleža's novel *Vrnitev Filipa Latinovića* (*The Return of Filip Latinović*). All the expressions have more frequently used synonyms in modern standard Croatian. For the purpose of the present article, those parts of the text where dialect has been used in dialogues, monologues and more rarely as the language of the narrator, in order to obtain particular stylistic

effects are particularly interesting. The stylistic effects aimed at are those of adding a local touch to the story, revealing the mental characteristics and the lives of certain characters, as well as discrete contrasts observed in the relationship between Filip and Joža Podravec and between the members of aristocracy and Jaga. This topic was best approached by Stjepko Težak in his analysis of Slavko Kolar's language.

This is a combination of diachronic comparative stylistics and dialect stylistics, joined under the newly coined term of intercultural stylistics. As modern stylistics undoubtedly is the *ars inveniendi* (the art of invention) of expressional means and stylistic procedures in the individual style, each work should be treated as a separate case.

His(ole)rijada by Mujičić, Senker and Škrab, together with other works written by these three authors, boasts of linguistic and stylistic diversity revealing the linguistic reality of the dialogues of the inhabitants of an island in the North Adriatic yearning to be integrated into their home country. The topic dealt with is the renowned Croatian opportunism best revealed by the intertextual, Krleža-based dialogue of Jambrek Gumbek.

Slovene is spoken by Lojze Brizgavec, described as »the representative of a most radical political ideologisation of life«, i.e. a funny character and an industrious and pleasant lover of toasts whose answers can be read (and performed) in an ironic manner as well. The use of the Slovene language in Croatian comedies leads to a deviation from the true meaning of the phrases uttered.

Hopefully, the explanation will convince the reader that Slovenes have not been perceived by Croats as fanatic bureaucrats, but rather that irony is achieved through the stylistic use of the Slovene language, although it also affects the character. The stylistic procedure as the intentional intensification of the language characteristics brings an additional message, such as the ironic message in the above-mentioned example.